

POLEMIKA - OHLASY - VÝROČÍ

ODKAZ BÁSNÍKA A ŽURNALISTY

(K 180. výročí narození N. P. Ogarjova)

Postava Nikolaje Platonoviče Ogarjova (1813-1877) stává v obecném povědomí zpravidla ve stínu jeho slavnějšího spolupracovníka-filozofa, revolučně demokratického publicisty, prozaika a organizátora zahraničního proticarského odboje Alexandra Ivanoviče Gercena. A přece si Ogarjovova básnická tvorba ani žurnalistická činnost nezaslouží, aby upadly v zapomenutí.

N. P. Ogarjov pocházel z bohaté šlechtické rodiny petrohradského statkáře. Již jako chlapec se spřátelil s A. I. Gercenem a tento vztah jej poznamenal na celý život. Sám Gercen mu připsal své nejproslulejší dílo - autobiografii O tom, co bylo. Hned v její 4. kapitole vzpomíná seznámení s "Nikem" a společně, ještě dětské přísahy na Vrabcích horách v Moskvě, že oba budou pokračovat v odkazu děkabristů a zasvěti svůj život boji za svobodu národa. O svém příteli se tu Gercen zmiňuje ještě mnohokrát. "Ogarjov v sobě měl... jakousi zvláštní magnetičnost, schopnost jakési ženské přitažlivosti. K takovým lidem ostatní lnou a tíhnou bez jakékoli viditelné příčiny", charakterizuje např. jeho povahu v 25. kapitole. Moskevská univerzita, kde oba studovali, byla i v období nikolajevské reakce střediskem živého myšlenkového kvasu. Také Ogarjov byl aktivním členem radikálního studentského kroužku, kde se vášnivě probírala díla francouzských a německých myslitelů a sociálních utopistů.

V roce 1834 byl Ogarjov zatčen a po devítiměsíčním vězení poslán do vyhnanství v penzenské gubernii. Při léčení na Kavkaze se seznámil s někdejší děkabristou, romantickým básníkem A. I. Odojevským. Krátce nato se v časopise "Otečestvennyje zapiski" objevily Ogarjovy první verše. Počátek čtyřicátých let strávil Ogarjov v cizině. Období po návratu patří - vedle literární činnosti a policejního pronásledování - houževnatým, byť utopickým snahám o zlepšení životních podmínek nevolníků. Pokusy o propuštění mužiků z poddanství, zaměstnání bezzemků v narychlo zakládaných továrnách a úsilí o jejich vzdělávání nemohly skončit úspěchem. Také v emigraci se však Ogarjov o poměry na ruském venkově soustavně zajímal, kritizoval zásadní nedostatky carské rolnické reformy z r. 1861 (osvobození nevolníků bez přidělu půdy) a zastával Gercenovy teorie občinného "selského socialismu", které se staly podkladem národnického hnutí.

V roce 1856 Ogarjov podle Gercenova příkladu definitivně opustil Rusko, kde byl vládou prohlášen za státního zločince a kde mu byl zabaven veškerý majetek. Spolu se svým přítelem se usídlil v Londýně a později v Ženevě, v Anglii zřídil Svobodnou ruskou tiskárnu, pracoval jako redaktor almanachu "Poljarnaja zvezda", časopisu "Kolokol" a dalších periodik, které v té době představovaly jediný necenzurovaný ruský tisk. V emigraci se z Ogarjova postupně stává zkušený profesionální revolucionář: píše, vydává a ilegálně do vlasti přepravuje proticarské proklamace, letáky a další propagandistické materiály, vydává sborníky ruských politických básní, udržuje kontakt s petrohradskými revolučními demokraty z okruhu N. G. Černyševského a N. A. Dobroljubova, začleňuje se do ilegální organizace "Zemlja i volja".

Ogarjovova emigrační publicistika dokumentuje, že zůstal nesmiřitelným nepřitelem carského samoděržaví, jeho sociální a národnostní politiky. V řadě článků vyzývá Ogarjov ke svržení celého stávajícího systému, zrušení stavovských rozdílů a dokonce k federativnímu uspořádání státní moci v Rusku. Cestou k zásadním společenským změnám hledal v masové aktivitě rolnictva. Po Gercenově smrti v r. 1870, odmítán generací mladších revolucionářů, dostává se N. P. Ogarjov do izolace. Zanechává politické činnosti a umírá opuštěn a zapomenut v Greenwiche v Anglii; teprve za sovětské éry byly jeho pozůstatky převezeny do vlasti.

Ogarjovovy názorové a politické postoje do značné míry ovlivnily také jeho literární tvorbu, resp. jednu ze dvou jejích hlavních linií. Základ Ogarjovova básnického odkazu tvoří osobní a občanská lyrika, poémy, veršované povídky a balady. Odrazí se v nich tisnivé ovzduší po porážce děkabristického povstání, zápas mezi svobodymilovnými nadějemi pokrokové ruské aristokracie a zklamáním z neutěšené přítomnosti. Ve srovnání s pruckým a energickým Gercenem měl měkký a nepraktický Ogarjov sklon k hloubavosti a ponoření do vlastního intimního světa. Tyto rysy dobře odrazí značná část jeho reflexivní lyriky, v níž už V. G. Bělinskij nacházel "zvláštní vnitřní melancholickou hudebnost" a kterou kritik A. A. Grigorjev ocenil jako "nejupřímnější písně doby".

Ačkoli Ogarjovova introspektivní poezie bezesporu navazuje na lermontovskou větev ruského romantismu, nepřevažuje v ní tón hrdeho titánského protestu, nýbrž spíše tichý stesk, pochybovačná nespokojenost a úzkostná zodpovědnost nad smyslem života a veškeré lidské činnosti (básně *Vesnice*, *Zimní cesta*, *Nokturno* aj.). Častým tématem Ogarjovových zpovědí, meditací, deníkových úvah, "dopisů", a "poslání" bývá "svatá dálka vzpomínek", které ještě zesiluje úděl dobrovolného vyhnance. Zahorčlost a "hamletovské" ladění Ogarjovovy kultivované hudební poezie zaskočilo i jeho názorově blízké vrstevníky (např. lyrický cyklus *Monology* ostře odsoudil Bělinskij). Básníkův hluboký vztah k hudbě se odrazil nejen v muzikálnosti jeho veršů, ale také v příležitostné činnosti libretistické a dokonce pianistické a skladatelské (písně, romansy).

Druhou linií Ogarjovova básnictví představuje tvorba programově revoluční, naplněná vypjatým dramatismem, sociálním

optimismem a ušlechtilým patosem. Tyto realistické verše, rozšiřované v domácím podzemí, daleko více odpovídají Ogarjovově průbojně publicistice i jeho dosud aktuálnímu odkazu literárně kritickému. Tvoří přechod mezi romanticky vznícenými výzvami děkabristů a střízlivější občanskou poezií N. A. Někrasova a jeho školy (*Krčma, Cesta, Arestant, poema Humor*). Autobiograficky zahleděný elegik zde ustupuje básníkovi nadosobní víry v lepší budoucnost Ruska: "Já věřím v naše spasení, /já věřím v chvíli osudovou / v lid, jenž má vládnout na Zemi, / v naši příští mládež novou. // Věřím - už svobody zní zpěv, / už spása ne tak daleká je, / posvátná naše korouhev - "Země a volnost" v rukou vlaje".

Vlastenecký básník a statečný revolucionář Nikolaj Platonovič Ogarjov sehrál důstojnou roli v rozvoji pokrokového společenského vědomí Ruska. Plným právem mohl proto Gercen napsat: "Tak jsme, Ogarjove, vstupovali ruku v ruce společně do života! Šli jsme nebojácně a hrdě... Cesta, kterou jsme si vybrali, nebyla lehká, nikdy jsme z ní nesešli, šli jsme poranění, šli jsme a nikdo nás nepředhonil".

Jarmila Krystýnková

UTOPIČNOST A HLUBINNOST LITERÁRNÍ VĚDY

(Meditace in margine projektu Dionýze Ďurišina)

Roku 1992 vyšel na Slovensku již 4. díl publikace kolektivu Dionýze Ďurišina *Osobitné medziliterárne spoločenstvá* (Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 1992, slovensko-francouzská verze, 314 stran slovensky, 148 stran rozsáhlých francouzských souhrnů). Každý takový projekt ve mně vzbuzuje úctu a obdiv. Směřuje totiž k vytvoření světové literatury na bázi Ďurišinových koncepcí tzv. meziliterárních společenství. Pamatujeme si D. Ďurišina jako autora hlubokých komparatistických studií z dějin a teorie srovnávací literární vědy. V teorii tak již od 60. let vytvářel svou vlastní koncepci a současně uviděl velký problém: neustálé srovnávání všeho se vším, podpořené ještě tzv. typologií, která již mohla zcela odhlédnout od genetických a historických spojů, vyvolalo potřebu najít nové metodologické východisko. Slovenští komparatisté, zabývající se především slovenskou literaturou, si nemohli neuvědomit problematičnost kategorie vlivu, zejména ve vztahu tzv. malých a velkých literatur. Proto v diskusi, která se odehrávala na stránkách *Slavica Slovaca*, nahradili jednosměrnost impulsu, který představoval "vliv", komunikativní dvojici *působení - vstřícný pohyb recepčního prostředí (ústreťový pohyb)*. To jim umožnilo předpokládat (a zcela přirozeně) aktivitu přijímajícího prostředí tzv. malých literatur. Od pojetí biliterárnosti a polyliterárnosti byl již krok k meziliterár-